

Wstęp

1.

Relacje między literaturą i nauką stawiają zainteresowanych przeszłością kultury wobec problematyki tak rozległej, że w tym miejscu nie sposób sumiennie wyliczyć rozlicznych aspektów, stanowiących o jej skomplikowanym i fascynującym bogactwie. Ograniczając się do wybranych „miejsc wspólnych”, w których w wiekach dawnych zbiegały się drogi refleksji literatów i uczonych, zaznaczymy, że filozoficzne wejrzenie w zależności między ich światami wydobywa na światło dzienne ich głęboką, na pierwszy rzut oka zaskakującą więź. Alfred North Whitehead w klasycznej książce *Nauka i świat nowożytny* (1926) zauważał bowiem:

Ojcami założycielami wyobraźni naukowej w jej dzisiejszym kształcie są wielcy twórcy tragedii starożytnych Aten: Ajschylos, Sofokles i Eurypides. Ich wizja losu, bezlitosnego, prowadzącego intrygę do nieuchronnego rozwiązania, jest również wizją, którą podziela nauka. Los w greckiej tragedii to porządek natury we współczesnej myśli. [...] Istotą tragedii nie jest nieszczęście. Istotą jej jest powaga bezlitosnego działania rze-

czy. Myśl naukową przenika taka właśnie bezlitosna konieczność. Prawa fizyki to wyroki losu. [Whitehead 1987: 32-33]

Uznając wyobraźnię za obszar spotkania literatury i nauki we wspólnym im dążeniu do rozpoznania natury rzeczy, należy zaznaczyć, że oczywiście inna jest jej rola w twórczości artystycznej, a inna w nauce – w rozpatrywanym od strony psychologicznej procesie odkrycia naukowego czy w konstruowaniu teorii naukowych. W literaturze obrazy powoływane do istnienia przez fantazję pisarzy są nie tylko przejawem wolności i kreatywności właściwej dla dziedziny, jaką jest sztuka słowa. Wgląd w obrazowy, imaginacyjny przekaz tekstów literackich może odsłonić naukowe aspekty formacji umysłowej ich twórców. Materia tego, co wyobrażone, bywa przecież zakorzeniona w naukowym podłożu. Poetyckie ujęcia zjawisk niebieskich nieraz skrywają odniesienia do teorii kosmologicznych czy wiedzy astronomicznej, stanowiącej też bodziec dla naukowej fantastyki, w której obiektem silnie przyciągającym uwagę pisarzy już w dawnych stuleciach był Srebrny Glob. Jak wykazał Jarosław Włodarczyk w książce *Księżyc w nauce i kulturze Zachodu*, w rekonstruowaniu „szyfru kulturowego każdej epoki” [Włodarczyk 2012: 10], określającego kształty lunarnych fantazji literatów, istotna jest „głębsza znajomość ówczesnego stanu nauk przyrodniczych” [Włodarczyk 2012: 10], a wiele artystycznych wizji naszego satelity uznać wolno za „swoisty papierek lakmusowy wzajemnych wpływów nauk ścisłych na humanistykę i odwrotnie” [Włodarczyk 2012: 417].

Imaginacyjny repertuar twórczości epok minionych świadczy o tym, że te obustronne wpływy były niegdyś zjawiskiem częstym. Dawnych przedstawień ciała człowieka, literackich wyobrażeń zdrowia, choroby i metod leczenia nie powinno rozpatrywać się w oderwaniu od kontekstów teorii medycznych [Vigarello 2011]. Artystyczne obrazy żywiołów ziemi, wody, ognia i powietrza, stale obecne w imaginarium europejskiej twórczości, będą w literaturoznawczych studiach zubożone, jeśli ograniczy się ich znaczenie do estetycznego ornamentu i jeśli pominie się to, jak wyjaśniała je dawna, uformowana w antyku filozofia przyrody, pozostawiająca

wyraźne ślady nawet na współczesnych (w tym eksperymentalnych) dokonaniach sztuki [Wilkoszewska 2002].

Obok uwidaczniających się w wyobraźni literackiej przejawów obrazowania odsyłającego do naukowych koncepcji, równie istotnym środkiem odnoszenia się do nich – a nawet komunikowania o nich – jest metafora. Pojawiająca się w pisarstwie wczesnonowożytnym tendencja do objaśniania fizjologii człowieka, funkcjonowania państwa czy wszechświata przez analogię do działania urządzeń mechanicznych jest jednym z najlepiej znanych przykładów oddziaływania rozwijającej się techniki i nauki (w jej mechanistycznej odmianie) na metaforyczny repertuar literatury – oddziaływania, którego najbardziej reprezentatywnym wyrazem jest rozpowszechnienie metafory zegara. Nie było to zjawisko jednokierunkowe, gdyż metafory o pradawnym literackim rodowodzie – żywotne w twórczości europejskiej przez wiele stuleci i współtworzące zasoby topiki rozpowszechnionej w skali całego kontynentu – znalazły miejsce także w naukowych opisach świata. Najdobitniej potwierdzają to dzieje prastarej metafory księgi natury, którą podjęła nowożytna nauka eksperymentalna, wprowadzając uzupełnienia i korekty do jej bogatych, nawarstwiających się z biegiem czasu znaczeń¹. Dzieła twórców nowej nauki dostarczają zresztą wielu przykładów ich wysokiej kultury literackiej i biegłości w kunszcie retorycznym, a wśród świadectw przywiązania uczonych do sztuki słowa oryginalnością wyróżniają się publikacje Galileusza, w tym jego *Waga probiercza*, z finezją wyzyskująca konwencje literatury polemicznej, satyry, noweli czy bajki [Sierotowicz 2008]².

Jeszcze inaczej ujmując przewodni temat prezentowanego tomu, wolno powiedzieć, że tropy naprowadzające na naukowe aspekty literatury są uchwytne na różnych poziomach organizacji tekstu artystycznego. Obejmują leksykę (nawiązania do terminologii specjalistycznej, właściwej dla różnych dyscyplin wiedzy),

- 1 Zagadnienia zasygnalizowane w powyższym akapicie wyczerpująco omawia Pedersen [2016], podkreślając ich religijne i filozoficzne odniesienia.
- 2 Na temat literackich i retorycznych aspektów prac Galileusza zob. też Sierotowicz 2013.

styl i stylizację, konstrukcję świata przedstawionego (tematykę utworu literackiego, kreację postaci i przestrzeni, wątki, motywy), dominantę kompozycyjną oraz ideowe przesłanie dzieła literackiego. W dawnej kulturze literackiej werbalne odniesienia do koncepcji naukowych są sprzężone z ikonicznymi formami ich artykulacji. Stosowano je w emblematyce oraz na frontyspisach, które pojawiają się w edycjach utworów beletrystycznych.

Ze względu na to, że literatura ujawnia swe naukowe zaplecze w rozmaity sposób, punkt ciężkości dociekań skoncentrowanych na referowanej tematyce może być położony w różnych miejscach. Niezależnie od tego, skąd płyną impulsy poznawcze skłaniające do zastanowienia, w jaki sposób ludzie pióra czerpią z dokonań uczonych, kluczowe jest to, aby obie dziedziny umysłowej aktywności człowieka – literaturę i naukę – ujrzeć w jednej perspektywie poznawczej. Takiej, która pozwala na ich uspojnienie, na dostrzeżenie łączącej je więzi, gdyż, jak w książce o *Stylach myśli naukowej w początkach nowożytnej Europy* twierdził Alistair C. Crombie [1994: 27-56], poczynania artystów działających w oparciu racjonalne zasady i uczonych eksperymentatorów ożywia to samo dążenie do rozumowego wyjaśniania rzeczywistości, do panowania nad materią (sztuki i świata) poprzez planowanie artystycznych i naukowych działań oraz przewidywanie ich skutków. Tak wzorcowy artysta, jak modelowy uczony, są ludźmi wyposażonymi w intelektualne i praktyczne przymioty, na które wskazywało dawne pojęcie *virtù*.

Warto zaznaczyć, że na gruncie humanistyki metodą dostarczającą instrumentów pomocnych w wychwytywaniu interferencji między literaturą i nauką jest historia idei. W świetle założeń programowych stanowi ona interdyscyplinarną dziedzinę studiów historycznych, integrującą różne przejawy działań intelektualnych człowieka (w tym literaturę i naukę), traktującą je – obok na przykład filozofii, „wierzeń religijnych i doktryn teologicznych” [Lovejoy 2011: 314] – jako pola, między którymi dokonuje się ruch idei. Rezonans wywoływany przez odkrycia i teorie naukowe w obszarze twórczości artystycznej czy kulturowe reperkusje upowszechniania nauki są dla historii idei ważnymi obszarami badań, które wymagają przekraczania tradycyjnych barier między uniwersy-

teckimi specjalnościami. Nie wypływa to z „zazdrości o sąsiedzkie winnice” [Lovejoy 2011: 340]. Jest konsekwencją uwagi, z jaką traktuje się własną, wyjściową sferę zainteresowań, która na ogół wymaga od uczonych podejmowania intelektualnych wędrówek ku rejonom położonym daleko od początkowych tematów ich dociekań [Lovejoy 2011: 341].

Zanim naszkicujemy, jak przedstawia się dorobek prac nad relacjami literatury i nauki w epoce staropolskiej oraz zaanonsumujemy problematykę podjętą w tej publikacji, dodajmy, że kwestie, o których mowa, warto zgłębiać nie tylko ze względu na ich znaczenie historyczne. Ponieważ na kartach tego tomu raz po raz pojawia się tematyka literackiej recepcji wczesnego etapu rozwoju nauki nowożytnej, można stwierdzić, że przybliżając ją, wnিকamy w niektóre aspekty tego nurtu naszej kultury, który ma w niej specjalne znaczenie. Jak zauważał Michał Heller we wznowionej niedawno książce *Nowa fizyka i nowa teologia* [2014]:

W historii Europy dwa wydarzenia odegrały zasadniczą rolę: powstanie chrześcijaństwa i powstanie nauk przyrodniczych. Od pierwszego z tych wydarzeń Europa zaczęła liczyć lata nowej ery, drugie – zapoczątkowało czasy nowożytne. Chrześcijaństwo stworzyło system wartości, który – zrósłszy się z europejską kulturą – legł u podstaw ideałów do dziś kształtujących wiele postaw współczesnego człowieka. Nauki empiryczne nie tylko doprowadziły do eksplozji nowoczesnej techniki, zmieniającej oblicze świata, ale wytworzyły specyficzny styl myślenia i widzenia świata; styl, który – choć w swej istocie dostępny dla nielicznych – stał się obowiązującą regułą niemal dla wszystkich. Nie tylko dla Europejczyków. [...] Cywilizacje wyrosłe z innych kultur nie wytrzymały konkurencji z naukowo-techniczną cywilizacją Zachodu. [...] Po raz pierwszy w dziejach ludzkości pewne wartości wyprodukowane przez człowieka osiągnęły wymiary planetarne; wartości bardzo specyficznego typu, związane z poznawaniem i działaniem, ale jednak autentyczne wartości. [Heller 2014: 5-6]

2.

Powiązania literatury i nauki, choć intrygujące intelektualnie, zajmują w badaniach nad twórczością staropolską skromne miejsce. Doczekały się wprawdzie interesujących omówień, jednak, jeśli spojrzeć się całościowo na refleksję nad dawnym pisarstwem tak z ubiegłego wieku, jak z początków obecnego stulecia, widać wyraźnie, że powiązania te usytuowane są na dalszym planie literaturoznawczych zainteresowań. Właściwie na marginesie rozważań skoncentrowanych na formach artystycznych, języku artystycznym, teorii twórczości, tematyce religijnej i antropologicznej. Z tym większą uwagą trzeba odnotować najważniejsze prace poświęcone powinowactwom literatury i nauki – zarówno wcześniejsze, kładące podwaliny pod poznanie anonsowanej problematyki, jak też książki nowe – wytyczające horyzonty aktualnych badań. Przypominając je, skoncentrujemy się na wybranych publikacjach cechujących się rozległym zakresem problemowym, dotyczących generalistów zajmującego nas kręgu zagadnień.

Jest godne uwagi, że badania kodykologiczne, bibliologiczne i źródłoznawcze (a więc prowadzone na polach ważnych dla historii literatury) leżały w ścisłym centrum zainteresowań uczonych, których prace odegrały przełomową rolę w formowaniu się polskiej historii nauki. Byli nimi Ludwik Antoni Birkenmajer oraz Aleksander Birkenmajer [1970, 1972], w dorobku którego widnieją między innymi książki doskonale ilustrujące rozpiętość zainteresowań historycznych ich autora: *Études d'histoire des sciences et de la philosophie du Moyen Âge* oraz *Études d'histoire des sciences en Pologne*. Liczne prace wspomnianych uczonych przekonują o tym, że historia nauki może efektywnie wykorzystywać narzędzia badawcze stosowane w historii literatury, a źródła tradycyjnie związane z dociekaniem literaturoznawców (tak teksty artystyczne, jak piśmiennictwo) mogą być cenne dla ekspertów w zakresie dzieł różnych dyscyplin wiedzy.

Wartość poznawczą tych źródeł eksponują ważne książki, których optykę wyznacza historia nauki. Są to rozprawy Tadeusza Bienkowskiego [1968, 1985] *Problematyka nauki w literaturze staropolskiej od XVI do XVIII wieku* i *Wiedza przyrodnicza w Polsce*

w wieku XVI, obszerna monografia Barbary Bieńkowskiej [1971] *Kopernik i heliocentryzm w polskiej kulturze umysłowej do końca XVIII wieku*, praca Hanny Malewicz [1980] *Zjawiska przyrodnicze w relacjach dziejopisarzy polskiego średniowiecza*. Utwory literackie i piśmiennicze mają też fundamentalne znaczenie dla prac historyków, w których naukowe (a ściślej: medyczne) przekonania mieszkańców dawnej Polski, przekładające się na ich stosunek do chorób i do leczenia, interesują badaczy w powiązaniu z zagadnieniami demografii, ekonomii czy szeroko pojętych dziejów mentalności. Dokumentuje to publikacja Andrzeja Karpińskiego [2000] *W walce z niewidzialnym wrogiem. Epidemie chorób zakaźnych w Rzeczypospolitej w XVI-XVIII wieku i ich następstwa demograficzne, społeczno-ekonomiczne i polityczne* oraz książka Jakuba Węglorza [2015] *Zdrowie, choroba i leczenie w społeczeństwie Rzeczypospolitej XVI-XVIII wieku*³.

Z perspektywy niemal półwiecza, jakie minęło od wydania wymienionej wyżej pracy Bieńkowskiej *Problematyka nauki w literaturze staropolskiej*, należy podkreślić jej rolę w rozpoznaniu zagadnienia widniejącego w tytule. Jest to rozprawa, w której doniosły temat badawczy został syntetycznie scharakteryzowany. Do jej atutów należy zrekonstruowanie szeregu opinii na temat nauki i uczonych, naświetlenie poglądów na temat społecznych funkcji nauki, zarysowanie staropolskich zapatrywań na temat astronomii, astrologii, matematyki i medycyny, przybliżenie postaw wybranych literatów wobec osiągnięć nowożytnej rewolucji naukowej. Szkicowość niektórych partii omawianej książki, selektywność przedstawionych egzemplifikacji źródłowych, a wreszcie stosowanie kryterium „postępowości” w odniesieniu do historii nauki i jej literackiej recepcji, nie powinny przesłaniać niewątpliwych, odnotowanych przed chwilą zalet tej pracy, zwłaszcza, że kładła ona nacisk na te aspekty dawnej twórczości, których potencjału nie doceniano.

Studium, którego rangę uwierzytelniają częste przywołania w literaturze przedmiotu i oddziaływanie na dalsze badania jest

3 Dodajmy, że zieleńki, popularne niegdyś publikacje o przeznaczeniu użytkowym, są cennym źródłem dla historii farmacji i aptekarstwa [Szostak 2006].

wspólna publikacja Bieńkowskiego i Jerzego Dobrzyckiego [1998] *Staropolski świat nauki. Uczeni i szkoły wobec osiągnięć nowożytnych nauk przyrodniczych*⁴. Dla refleksji literaturoznawczej nieobojętne jest to, że została w niej uwypuklona rola edukacji szkolnej – głównego źródła wiedzy naukowej dawnych ludzi pióra. Do edukacji tej, zakorzenionej w przednowożytnym kanonie wiedzy, przenikały nowe koncepcje naukowe, komplikując jej przekaz, a koniec końców nadwątlając jego tradycyjną ośnowę. Autorzy wzmiankowanej książki wskazali ponadto, że europejskie koneksje nauki staropolskiej da się zaobserwować nie tylko w oparciu o dokonania polskich elit intelektualnych, lecz także poprzez przesłedzenie prac popularyzatorów nauki, wykładanej w konwencji *scientia curiosa*. Ostatni z tropów badawczych okazał się inspirujący dla historyków literatury. I zapewne dalej będzie wyznaczał obiecujące poznawczo kierunki dociekań, wyłaniające się między innymi w związku z miejscem, jakie koncept – święcący triumfy w barokowej poezji i oratorstwie – zajął również w piśmiennictwie popularyzującym naukę.

Budowanie pomostów między nauką i literaturą – tak efektywne w przypadku prac poświęconych nurtowi *scientia curiosa* – uwidacznia się też w inaczej sprofilowanych inicjatywach badawczych. Integralność treści dawnych tekstów naukowych z ich organizacją retoryczną i językową stanowi jeden z lejtmotywów artykułów zamieszczonych w tomie *Łacińska proza naukowa*, wydanym pod redakcją Aleksandra Wojciecha Mikołajczaka [2001]. Z kolei badania koordynowane przez Jacka Sokolskiego [2010], których plonem jest książka *Człowiek wobec natury – humanizm wobec nauk przyrodniczych*⁵, dotyczą kręgu zagadnień, wśród których obecne są historia naturalna i magia. Zagadnienia te rozpatruje się tu jako składnik refleksji humanistycznej, temat ujęć poetyckich i encyklopedycznych syntez wiedzy.

Osobnego odnotowania wymaga praca, która zwróciła uwagę na swoiste cechy przekazu naukowego zawartego w dawnych tek-

4 Jej fragmenty, przed edycją książkową, były publikowane na łamach specjalistycznych periodyków.

5 Ukazała się ona w ramach serii syntez „Humanizm. Idee, nurty i paradygmaty humanistyczne w kulturze polskiej”, ogłoszonych pod redakcją Aliny Nowickiej-Jeżowej.

stach paraliterackich. Jest to wydana pod redakcją Iwony M. Dackiej-Górzyńskiej i Joanny Partyki [2009] monografia *Staropolskie kompendia wiedzy*. Ukazuje ona kulturowe i edukacyjne znaczenie użytecznego i popularnego niegdyś gatunku paraliterackiego, jakim były kompendia wiedzy. Porządkuje problematykę ich typologii i specyfiki erudycyjnej. Odsłania horyzonty wiedzy naukowej dawnych pisarzy (w zakresie medycyny, fizyki, geografii i innych dyscyplin), metody jej popularyzacji oraz opisywania w sposób praktyczny, przydatny w codziennym życiu gospodarskim. Podkreślając wartość tej publikacji, warto zaznaczyć, że również kolejna praca zbiorowa zredagowana przez Dacką-Górzyńską i Partykę [2013], *Kalendarze staropolskie*, w niektórych partiach dotyczy swoistości naukowego wykładu, tym razem tego wypełniającego karty kalendarzy – wysokonakładowych wydawnictw, które formowały naukowe przekonania masowej publiczności czytelniczej. Studium to, objaśniając kwestie kalendarzowych ujęć kuriozów, astrologii czy wzorców uczoności niewieściej, uzupełnia dotychczasowy stan badań, w którym wielokrotnie podnoszono rolę kalendarzy w kształtowaniu naukowych zapatrywań ludzi o przeciętnych aspiracjach intelektualnych, co miało miejsce tak w Rzeczypospolitej, jak w Europie Zachodniej.

Na zakończenie tego zwięzłego przeglądu odnotujemy, że ukazujące się od kilkunastu lat krytyczne edycje dawnych dzieł, często wydobywanych z niepamięci po kilku stuleciach, obejmują również utwory, których znaczenie dla referowanej tematyki trudno przecenić: edycje te pozwalają odkryć jej atrakcyjność poprzez lekturę źródeł zakotwiczonych w kulturze naukowej. Sposobność tę dają zwłaszcza teksty ogłaszane w ramach serii „Biblioteka Curiosa”, wydawanej przez Uniwersytet Wrocławski, a udostępniającej nie tylko utwory skoncentrowane na zjawiskach unikatowych i dziwnych, wyeksponowanych w tytule. W serii tej publikowane są bowiem książki poświadczające obecność w twórczości staropolskiej astrologii, magii, alchemii, a więc dziedzin wiedzy, których apogeum przypadło na stulecia poprzedzające nowożytny zwrot w nauce (choć i w dobie rewolucji naukowej dalej były one obecne w intelektualnym pejzażu Europy, nawet w kręgach orędowników nowej nauki). Wspomniane edycje – do których

należą również dzieła dokumentujące znajomość nowoczesnych metod naukowych – wprowadzają do badawczego obiegu teksty stanowiące cenny materiał dla dalszych prac nad literacką recepcją naukowych idei. Co ważne: wybrane tomy z serii „Biblioteka Curiosa” – wzbogacając spisy lektur, zwłaszcza na studiach polonistycznych – stwarzają szansę na to, że poszerzą edukację akademicką o wybrane aspekty powinowactw literatury i nauki.

3.

Ważnym wyjściowym założeniem prezentowanego obecnie, monograficznego tomu literackiej serii „Poznańskich Studiów Polonistycznych” jest to, aby widniejącą w tytule problematykę rozpatrzyć z rozmaitych punktów widzenia. Ogłaszane tu studia przygotowane zostały przez badaczy, których specjalnościami są: historia nauki – głównie astronomii, filozofia nauki, filozofia przyrody, teologia, filologia klasyczna, szekspirologia, translatologia, edytorstwo tekstów naukowych i literackich oraz filologia polska.

Nauka europejska i nauka polska, rozpatrywane w perspektywie ich recepcji literackiej, raz po raz krzyżują się z sobą. Część prac skoncentrowana jest na dziełach stworzonych w zachodniej i południowej części kontynentu. Inne artykuły, kładąc nacisk na ponadnarodowy kontekst naukowy, w centrum rozważań stawiają utwory napisane w Rzeczypospolitej.

Aktualny numer „Poznańskich Studiów Polonistycznych” zaprasza do przemyślenia szeregu kwestii. Tematami wydanych tu prac są: *Antoniusz i Kleopatra* Shakespeare’a jako dokument recepcji nowej astronomii i świadectwo „epistemologicznej dezorientacji” generacji Stratfordczyka (Anna Cetera-Włodarczyk, Jarosław Włodarczyk); „schylek metafory” księgi natury obserwowany na przecięciu dawnych i współczesnych szlaków nauki i literatury, które reprezentują Galileusz i Teodor Parnicki (Tadeusz Sierotowicz); *curiositas* w oczach kobiet (Joanna Partyka); astrologia, teoria humoralna i fizjonomika jako konteksty wyjaśniania ludzkiego usposobienia w refleksji Johannaesa ab Indagine (Agnieszka Raubo); etyka mowy w dziele Erazma z Rotterdamu *Lingua*, rozpa-

trywana z uwzględnieniem perspektywy nauk medycznych i przyrodniczych (Justyna Dąbkowska-Kujko); „nauka w służbie wiary” w ogłoszonych drukiem i nieopublikowanych pismach Michała Boyma, jednego z pierwszych europejskich sinologów, autora znanej botaniczno-zoologicznej pracy *Flora Sinensis* (Monika Miazek-Męczyńska); spór o istnienie próżni konfrontujący zwolenników dawnej i nowej nauki, jak też uaktywniający retoryczną pomysłowość jego uczestników (Anna Kołos); relacje autora *Theatrum cometicum*, Stanisława Lubienieckiego, z europejską *res publica litteraria*, stanowiące przykład epistolograficznej komunikacji naukowej w XVII wieku (Maciej Jasiński); luneta w naukowych i literackich utworach polskiego baroku (Grzegorz Raubo); filozofia i nauka w pisarstwie Wojciecha Tytkowskiego – najświetniejszego reprezentanta *scientia curiosa* w Polsce (Bogdan Lisiak); wykład o kamieniach w konceptystycznych kazaniach Antoniego Węgrzynowicza, spletającego treści religijne z wiedzą przyrodniczą oraz z ustaleniami barokowej symbolografii (Jerzy Krocak).

Wolno wyrazić nadzieję, że szeroki horyzont problemowy przedstawionych artykułów, bogactwo wykorzystanych w nich źródeł i różnorodność perspektyw poznawczych pozwolą rzucić nowe światło na powiązania literatury i nauki, jak też zachęcić do dalszej dyskusji nad nimi.

Grzegorz Raubo

Bibliografia

- Bieńkowska Barbara (1971), *Kopernik i heliocentryzm w polskiej kulturze umysłowej do końca XVIII wieku*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Bieńkowski Tadeusz (1968), *Problematyka nauki w literaturze staropolskiej od XVI do XVIII wieku*, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wrocław.
- Bieńkowski Tadeusz (1985), *Wiedza przyrodnicza w Polsce w wieku XVI*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Bieńkowski Tadeusz, Dobrzycki Jerzy (1998), *Staropolski świat nauki. Uczni i szkoły wobec osiągnięć nowożytnych nauk przyrodniczych*, Instytut Historii Nauki PAN, Warszawa.

- Birkenmajer Aleksander (1970), *Études d'histoire des sciences et de la philosophie du Moyen Âge*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Birkenmajer Aleksander (1972), *Études d'histoire des sciences en Pologne*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Crombie Alistair C. (1994), *Style myśli naukowej w początkach nowożytnej Europy*, przeł. Piotr Salwa, Polska Akademia Nauk. Instytut Filozofii i Socjologii, Warszawa.
- Dacka-Górzyńska Iwona M., Partyka Joanna, red. (2009), *Staropolskie kompendia wiedzy*, Wydawnictwo DiG, Warszawa.
- Dacka-Górzyńska Iwona M., Partyka Joanna, red. (2013), *Kalendarze staropolskie*, Wydawnictwo DiG, Warszawa.
- Heller Michał (2014), *Nowa fizyka i nowa teologia*, Copernicus Center Press, Kraków.
- Karpiński Andrzej (2000), *W walce z niewidzialnym wrogiem. Epidemie chorób zakaźnych w Rzeczypospolitej w XVI-XVIII wieku i ich następstwa demograficzne, społeczno-ekonomiczne i polityczne*, Wydawnictwo Neriton, Warszawa.
- Lovejoy Arthur Onckem (2009), *Wielki łańcuch bytu. Studium historii pewnej idei z dodaniem tekstów „Historiografia idei”, „Obecne stanowiska i przeszła historia” oraz „Refleksje o historii idei”*, przeł. Artur Przybysławski, słowo/obraz terytoria, Gdańsk.
- Malewicz Hanna (1980), *Zjawiska przyrodnicze w relacjach dziejopisarzy polskiego średniowiecza*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Mikołajczak Aleksander Wojciech, red. (2001), *Łacińska proza naukowa*, Tłum. Gnieźnińska Firma Wydawnicza, Gniezno.
- Pedersen Olaf (2016), *Dwie Księgi. Z dziejów relacji między nauką i teologią*, red. George V. Coyne, Tadeusz Sierotowicz, przeł. Włodzimierz Skoczny, Michał Furman, Copernicus Center Press, Kraków.
- Sierotowicz Tadeusz (2008), *Od metodycznej polemiki do polemiki metodologicznej. Impresje z lektury „Wagi probierczej” Galileusza wraz z antologią*, Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos, Ośrodek Badań Interdyscyplinarnych przy Wydziale Filozoficznym Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, Kraków.
- Sierotowicz Tadeusz (2013), *O położeniu plam słonecznych. Literatura, dialektyka, retoryka, filozofia i astronomia w Istoria e dimonstrazioni intorno alle macchie solari Galileusza wraz z tłumaczeniem dzieła*, Biblos, Tarnów.

- Sokolski Jacek, red. (2010), *Człowiek wobec natury – humanizm wobec nauk przyrodniczych*, Wydawnictwo Neriton, Warszawa.
- Szostak Jan (2006), *Farmakognozja, farmacja galenowa i aptekarstwo w renesansowych zielnikach polskich*, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa.
- Vigarello Georges (2011), red. *Historia ciała*, t. 1, *Od renesansu do oświecenia*, przeł. Tomasz Stróżyński, słowo/obraz terytoria, Gdańsk.
- Węglorz Jakub (2015), *Zdrowie, choroba i leczenie w społeczeństwie Rzeczypospolitej XVI-XVIII wieku*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Whitehead Alfred North (1987), *Nauka i świat nowożytny*, przeł. Maciej Kozłowski, Marek Pieńkowski, Wydawnictwo Znak, Kraków.
- Wilkoszewska Krystyna, red. (2002), *Estetyka czterech żywiołów. Ziemia. Woda. Ogień. Powietrze*, Universitas, Kraków.
- Włodarczyk Jarosław (2012), *Księżyc w nauce i kulturze Zachodu*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań.

